

FERENCZES ISTVÁN

Lamentáció egy vékonyodó osztálynapló fölött

Olyanok voltunk, mint Szentgyörgy-nap után a nyájtól erőszakkal elszakasztott bárányok. Mögöttünk borjú-, bárányvérrel összespriccolt szülőföld, bolsevik vörösben ázó ország. Se anya, se apa, se család, se nyáj, se pásztor. Az ápoló, biztonságot nyújtó székelyföldi szülőfálvainktól majdnem ötszáz kilométernyire, úgy álltunk osztályidegenen, a gyermekkorból hirtelen kiteszított kamaszlányok, kamaszfiúk a Lugosi 3-as számú Magyar Középiskola udvarán, mint akik fölött egyedül Isten őszi csillaga ragyog halványan a Bánság szeptemberi, bágyadt fordulójánál. Mintha nagyon messzi, egy másik féltekére, a Dél Keresztje alá érkeztünk volna meg.

A székelyföldi iskolákban nem jutott számunkra hely. Szerencsénkre azonban ott voltak a megtépzott dél-erdélyi magyarság iskolái, a dévai, a petrozsényi, az aradi, a zombolyai, a temesvári, a lugosi magyar középiskolák, amelyeket a kigyérített magyarság nem tudott feltölteni, s ahol talán az osztályharc sem dühöngött olyan dübörgéssel, mint a sztálini magyar autóban, amelyet román sofőr kormányozott.

Minket ott befogadtak. A Lugosi 3-as számú Magyar Középiskola 1958 őszén indult nyolcadik osztályának épp a felét tettük ki. De bármennyire tündéri, már-már medditerán hangulatú volt is az a bánsági táj, számunkra a szigorú, sötétzöld, sziklás-hegyes Székelyföld után mégis idegennek, világvéginek tetszett. Az emberek is mások voltak. Nem értettük a többség nyelvét, nem tudtunk románul, tulajdonképpen akkor döbentünk rá, hogy Romániában élünk. Legkisebb királylányok, legkisebb királyfiak voltunk, akiknek átalvetőjében a hamubasült pogácsa otthoni melege próbálta csillapítani didergéseink. Azt hiszem, amikor a székely körvasútra feltettek a szüleink, már akkor örökre eljegyeztük magunkat a honvágygal. És vitt a gőzös, többszöri átszállásokkal egy napon és egy éjen át, azt sem tudtuk, hol van Lugos.

Sarokba húzódva, hátunkat falnak támasztva, először döbbenve rá végzetes kisebbségi sorsunkra, vártuk a tanévnyitót.

S akkor odajött hozzánk egy rövidnadrágos, szemüveges langaléta, egy nálamnál is legalább két fejjel magasabb kamasz, kezét fogott valamennyiünkkel, és bemutatkozott: Papp János vagyok!

Ez a Papp János attól a pillanattól kezdve mindig velünk volt. Bemutatta a várost, amely egy kicsit hasonlít

tott Budapesthez, hisz közepén egy nagy folyó, a Temes ballagott csendesen. Fölötte három híd ívelt át, part menti sétányain rózsalugasos parkok, szomorúfüzek, számunkra egzotikusnak tetsző fák rengetege enyhítette honvágyas melabúnkát, lett cinkosa első szerelmeinknek. És Papp Jancsi soha el nem maradt tőlünk, ha tehetette, bejött a bentlakásba is, ahol együtt éltünk a román és a sváb fiúkkal, ő lett a segítőnk, eligazító, a tolmácsunk. Bizony hogy szükség volt rá, mert mi a bunöziuán kívül nem sokat tudtunk románul, ő pedig már anyanyelvi szinten birtokolta ezt a nyelvet. Ha tehetjük, mi mentünk ki hozzuk és a többi osztálytársunkhoz, Balázi Pistához, Boruzs Jóskaékhoz. János mindig és mindenütt velünk volt. Akkor nem tudtam, de nem is kerestem a magyarázatát, hogy miért vonzódott annyira hozzánk, székelyekhez. Ma már tudom, hogy apai ágon székely volt ő is, édesapja a Maros menti Körtefájáról került a Bánságba. Azt hiszem, a bánsági magyar gyerekek megtépzott, némiképp immár kozmopolizálódott, nemzetközivé váló magyar öntudatánál keresett valami szilárdabbat, erősebbet, amit meg is talált közöttünk. Mikor kimenőre hozzuk mehettünk, ha szomjasak voltunk, megittattak, ha éhesek, megettettek bennünket. Emlékszem, egyszer öttagú családjuk háromnapi tejadagját itatta meg velünk, hisz tudta, hogy házi tejet valamikor hetekkel, hónapokkal előbb csak otthon ihattunk. Balázi Pista egy egész sonkát lopott ki a családi kamrából, hogy jóllakasson bennünket. Szó mi szó, hamar egymáshoz nőttünk, ha sűrűlódásokkal is, de néhány kivételtől eltekintve már a téli vakációra közösségé csiszolódott fele székely, fele bánsági, partiumi magyar gyerekekből összeverbuvált osztályunk.

Iskolánk az Orsolyák államosított zárdájában működött. Kitűnő, fiatal és lelkes tanárok oktattak, és olyan mozgalmassá szervezték a tanórákon kívüli életünket is, hogy ma csak ámulattal tudok visszagondolni arra az 1958–59-es tanévre, a mi nyolcadik osztályos korunkra. *Tiszta szívvel* címen olyan irodalmi, művelődési faliújságot szerekesztettünk közösen, ami ma is felvinné a versenyt a mostani iskolújságokkal. És színdarabokat tanítottak (a Pál utcai fiúkra és a Nyilas Misire emlékszem), versenyeket szerveztek, kirándulni vittek, ragyogó sportéletet kovácsoltak össze. Mi, székelyföldi, falusi suhancok, azt hiszem, ekkor találkoztunk először bőr focilabdával, tudtuk meg, hogy a focin kívül van röplabda, kézilabda, kosárlabda, szertorna is. Az én számomra azonban a legnagyobb ámuldozást a könyvtár hozta meg. Díszkiadású, aransujtásos könyvsorozatok ragyogtak a könyvtár polcain, a Remekírók Képes Könyvtára, az összes Jókai, Mikszáth, Benedek Elek, Vas Gereben, Gárdonyi, Verne Gyula, az indiános könyvek, Petőfi élete több kötetben. Olvastunk reggel és délben, délután és

este, a tanórák alatt és a szilenciumon, emlékszem, arra is képes voltam, hogy ellógiak, mert nem tudtam abba hagyni Ocskay brigadéros Szeretve mind a vérpadig történetét. Néhányan mindenevők, válogatás nélküli könyvzabálók lettünk. Ez esetben is, azt hiszem, Papp Jancsi volt a kivétel, ő már Rejtő Jenőt, Agatha Christie-t is olvasott. Matematika–fizika rangsorolású osztályunkban ő volt a filosz. Verseket írt, de nagy huncut is volt. Emlékszem, egyszer úgy átverte a társaságot egy saját szerzeményeként előadott, de valahonnan kimásolt „kóbojos” verssel, hogy az osztály másik langalétája, Csaszi életében először és utoljára megtanult kívülről egy verset. Kívülről fújta Papp Jancsi „kóbojos remekművét”.

Majdnem jó tanulónak mondható osztályunk volt. De ott jártak előtünk a nagy fiúk! Aradits Laci, a későbbi tévériporter, aki a Dunáról tutajjal indult neki a Fekete-tengernek, igaz, hogy Isztambul helyett Odesszában kötöttek ki, amiből kisebbfajta nemzetközi bonyodalom származott. Szondy Gyuri, a későbbi, nagy reményekkel indult költő, akit idő előtt elvitt a tékozló idő. És ott volt Udvardy Laci, a híres hegedűművész, zenész, későbbi zenetörténész, meg Pokker Laci, a szobrász, vagy Graur Jani, aki még most, hetven éven túl is főszerkeszti az egyetlen temesvári, bánsági magyar újságot. Volt kikre felnéznünk abban a 3-as számú magyar középiskolában! Gyönyörű, katartikusan gyönyörű iskolánk volt. Némiképp feledtette a messzi tájat, a messzi otthont, kishazánkat, az odüsszeuszi képzeletünkben egyre nagyobb magasságokat, holdkóros sóvárgásokat előidéző, szírénként felénk éneklő Székelyföldet.

Aztán beborult. Egyesítették, magyarán felszámolták a Bolyai Egyetemet, a magyar nacionalizmus és irredentizmus fészket. Mikor 1959 szeptemberében visszaérkeztünk Lugosra, kiderült, hogy a mi iskolánk is ilyen fészek. Egyesítették a magyar, a német és az egyik román középiskolát 1-es számú, Ion Breiceanu Líceummá. Mi lettünk az utolsók, a D-osztály. Akkor talán fel sem fogtuk ennek a tettnek a súlyosságát, nemzetiségellenes huncutságát. Csak azt tudom, hogy egyre duhajabbak lettünk, s amikor lehetett, kerültük az iskolát. Most már biztosan tudom, hogy a lugosi magyarság lejtmenetének ez volt a kezdete. Eltelt a három év, leérettségiztünk, és úgy jöttünk el Lugosról, hogy nem tudtunk többet róla, mint amikor odaérkeztünk. Nem tudtuk, hogy ott élt Jakabffy Elemér, ott szerkesztette a két háború között az erdélyi folyóiratok egyik legrangosabbikát, a Magyar Kisebbséget. Nem tudtuk, hogy itt töltötte gyermekkorát Teller Ede. Nem tudtuk meg, hogy kölyökként itt focizott Czibor azzal a német apától, öntudatos magyar anyától származó Posipallal, aki azon a keserves 54-es focivében magyarul figyelmeztette a Svábot, alias Puskás Öcsit, hogy ne froclizza azt a

keménylegény Liebrichet, mert megjárja. Meg is járta, és a döntő után gyászba borította édesapáinkat. Nem tudtuk meg Lugosról, hogy a Monarchia mintáértékű városa volt, ahol becületbeli ügye volt a három nemzetiségnek egymás nyelveinek kölcsönös tudása. Nem tudtuk meg azt sem, hogy a kiegyezés után a hajdani Krassó–Szörény vármegye székhelyén, Lugoson a román nyelv egyenrangú hivatali nyelv volt a magyarral! És még sok mindent nem tudtunk meg Lugosról abban az egyesített középiskolában, amelyet már nem is szeretünk. Mindent elkövettünk, hogy az évek elszálljanak, mint a percek. De az a négy év végigkísérte, mint egy rögeszme az egész életünket. A legváratlanabb pillantokban bukkant fel a mélyből. Legutóbb a Deákban – az Írószövetség Bajza utcai székházának kocsijában lebbent fel Lugos. Ha Pesten jártok, mindig jó bemenni oda egy korsó sörrre. Ott találkoztam drága barátaimmal, Lázár Ervinnel, Csíki Lacival, Nagy Gazsival, Bella Pistával. Őket elorozta a gyalázatos idő, most már egyedül Deák Laci, József Attila-díjas, kitűnő költő barátomat találok ott. Legutóbbi sörözésünk alkalmával, nem tudom, minek a kapcsán, hirtelen felkapta a fejét: Nekem mesélsz, öregem, az én apám is Lugosról származott, onnan jött el Trianon után, egyszer arra jártam, de mára már hült helyük a Deák nevezetű magyaroknak...

Hát így kísért minket Lugos, kedves barátaim.

Utánunk még következett egy-két D-osztály, aztán lassan elfogyott. Később, egy időre az általános iskolából is csak az I–IV. maradt. A svábok elmentek, s a magyarság asszimilálódása felgyorsult. A húszéves osztálytalálkozónkon kiderült, hogy Lugoson maradt osztálytársaink gyermekei már alig vagy egyáltalán nem beszélnek magyarul. A padtársam sváb leányt vett feleségül. És milyen nyelven beszéltek a családban? Amelyen egy szétzórásban lévő, iskola nélkül maradt, leszegényített, vírusos öntudatú kisebbségnek lehet. A többségén.

Az 1962-ben érettségizettek is szétzórattunk. Mi hazajöttünk a Székelyföldre. És a lugosiak közül egyedül velünk jött Papp Jancsi is. Román–magyar szakos tanár lett. Tanított a Kászonokban, a Gyimesekben, aztán bekerült a családjával Csíkszeredába, gondolom, azzal a reménnyel, hogy újságíró lesz. Nem lett az. Talán jobban is történt így, hisz minket akkor, ezért vagy azért, kezdtek kirugdosni az egyre pártosabb sajtóból, legtöbbször azért, mert füttyültünk a templomban. Aztán eltemettük az első osztálytársunkat, Szócs Karcsit, aki katonaoorvos lett, és több mint gyanúsnak mondható körülmények között hunyt el. Jánossal, Császárral, Szekeres Jóskaival együtt a vállunkon vittük ki csikorgó téiben a csíkdánfalvi temetőbe. Ekkor döbbsent talán először belénk, hogy valami gyalázatos kezdődött el az életünkben. Talán ekkortájt kezdett érlelődni Jánosban a gondolat az áttelepülésről. Abban a balga

hitben éltünk, hogy ott, az a megmaradt kicsi ország valóban az emberarcút építi, hogy ott könnyebb magyarnak lenni, hogy ott tárt karokkal vár reánk az új világ. Nem tudom, Papp Jancsiékát hogyan fogadta. Csak azt, hogy egy darabig tanárként próbált megélni a maradék Biharban, miközben ízig-vérig urbánus emberként uborkamag termesztésre kényszerült. Aztán Tatabánya következett, úgy tetszett, talán-talán ott lesz a rév. De a Jóisten másként rendelkezett a révbeérésről. Előbb el kellett temesse feleségét, mindannyiunk drága Pannikáját. Ó, be gyönyörűek voltak marosvásárhelyi egyetemistaként, amikor bemutatta nekem szőke, kék szemű, Krúdy tollára kívánczó háromszéki szerelmét!

Amikorra már csak árnyékvilágnyi reményeink maradtak, s azt hittük, hogy a mi életünk már így fog eltelni, a dominókockák elkezdtek egymást döntögetni. Szerencsénkre? Talán. Én csak annyit tudok, hogy Papp János végre meglelte azt, amire kezdetektől fogva hivatva volt: az újságírást. Ott érezni tárcái mögött a szépíró, akivé válhatott volna, ha nem jön közbe az életünk, ez a megszenvedett, ezerfelé cibált, mégis gyönyörű sors, amit ránk osztott a Fennvaló.

Bolyongok Lugos utcáin.

János, a hajdani házatoktól alig karnyújtásnyira hatalmas ortodox katedrális áll. És ott áll üresen, lelakottan egykori iskolánk, a Lugosi 3-as számú Magyar Középiszkola épülete is. Jól megnézem még egyszer a nyolcadik osztály ablakait. Az egyház visszakapta az épületet. Lehetne benne újra magyar iskola, de kivel, uram, kivel lehetne étellel betölteni? A hajdani bomba nő, a vagány Faragó Pipi unokáival már nem, hisz ő is az égi vadászmezőkön vár már mireánk. Akárcsak André Béci Csíkszentkirályról, Elekes Árpi, a lippai református pap fia, vagy Puskás Bori, a rajztanárnő, aki másodikként jött a Székelyföldre a bánágiak közül, s akit Gyergyóremetén fogadott be az anyaföld. És ki tudja, hol van, él-e, hal-e még valahol Németországban Oláh Juci, a lugosi háromárvák legnagyobbika? Kovács Lenke Ausztráliából küldi közben üdvözlőleveit. Kerekes Marikáról sem sokat tudunk mi, székelyek: a dánfalvi Zsók Gizi, a csíkrákosi Lázár Marika, a csíkszentmihá-

lyi Szekeres Jóska, a gyergyótekerőpataki Páll Magdi, a csíkszentimrei Izsák Zsófi, a csíkszentkirályi Bors Ica, a homoródalmási Anthonya Ibolya és jómagam. Ha megérjük majd az ötvenéves találkozót, bizonyára várni fognak a Lugoson maradtok, Balázs Pista, Boruzs Jóska, Körner Jani és Kolov Rozi, a nyolcszáz méteres síkfutás egykori, többszörös országbajnoka. De hol van, kinek

„Ádáméva”

fáj Szőcs Karcsi után a szép szőke, aninoaszai Eckl Olga? És vajon élni akar-e a Margitta melletti Tótiban az Öregem, Liskay Laci, a református papfiú? Vajon bevinné-e még egyszer a nagy dumádat, János? Vajon elhinné-e, hogy imádott csapata, az Újpest a bálványozott Göröcs Titivel az élen 4-1-re kikapott? Kitől is? Már csak te tudhatod, János, aki Balácsi Pistáéknál a rádió alá rejtett Tesla magnón, mint egy Szepesi, úgy közvetítetted Liskay Laci kedvenc csapatának a „megveretését”. Hecc volt-e az egész, vagy gyöngéd bosszú a Fradiért, a Honvédért, a Tatabányáért, vagy mit tudom én már, melyikünk kedvenc csapatáért, mert akkor az Újpest volt az ász, mert akkor volt még magyar foci, amelyért százhuszat dobogott a szívünk? S vajon megismerne-e Csíkszentdomokoson még az agysorvadás előrehaladott álla-

potában tengődő, náladnál is majd egy fejjel magasabb Császár Zoli, mindenkit verő kézilabdacsapatunk átlövője, akinek bombáit az edzésen csak te, Papp János tudtad röhögve védeni? És mondd – hisz mondd –, de én újra és újra megkérdem: hová szívárogtak el, mint egy Csehov-mondatban a vér, hová szerelmeink, tündökletesen keserves és mégis gyönyörű ifjúságunk álmái, hitei, illúziói? Te kell vágyakozz a Hargita ölelésére közülünk a legjobban, Te, aki egykoron megtörted és feloldottad a székely bárányok mészárlás előtti hallgatását? Ott állsz közöttünk most is azon az eltűnt iskolaudvaron, mint aki megszenvedte immár a múltat s a jövőt. Úgy olvasom írásaidat, hogy közben tudatom mélyén végig mögöttük zsolozsmáznak a Miatyánk sorai: „...miképpen a mennyben, úgy a Földön is...”, „...bocsásd meg vétekeinket, miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétőknek...”, „...de szabadíts meg a gonoszról”. János, de kié „az ország, a hatalom és a dicsőség...”?